

FELSEFE DÜNYASI

2019/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 69

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 384 34 35-36 (Pbx) Fax: 0 312 384 34 37

Basım Tarihi : Temmuz 2019, 600 Adet

“İNSAN HÜRRİYETİ” VE AHLAK İLİŞKİSİNE BİR BAKIŞ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, ss. 151-160.

Hakemleme: 21.04.2019 | Düzeltme: 18.05.2019 | Kabul: 07.06.2019

Hüseyin ÖZTÜRK*

Giriş

Hatırlanacağı üzere *İnsan Hürriyeti* merhum Necati Öner'in ahlak ve hürriyet ilişkisini ele aldığı önemli bir kitabının adıdır. Ahlakın temel unsurlarından biri olan hürriyet konusu, ahlak felsefesi üzerinde en çok durulan, düşünülen ve konuşulan konulardan birisidir. Geriye dönüp, düşünce tarihine bir bakıldığında, hürriyet uğruna insanlığın verdiği büyük mücadeleler önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Bu konuda bizde ilk akla gelen kişi Vatan Şairi Namık Kemal ve Hürriyet kasidesinde yer alan meşhur şu beyttir. “Ne efsunkâr imişsin âh, ey didâr-ı hürriyet, Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten”. Beytin anlamını bugünkü dille ifade edersek; “Ey hürriyetin güzel yüzü, sen ne büyüleyici imişsin! Gerçi esaretten kurtulduk ama bu defa senin aşkının esiri olduk”¹ Bu konuya değinen Öner, hürriyet peşinde koşmanın insanın değişmez kaderi olduğunu ve Sartre'ın “İnsan hür olmaya mahkûm edilmiştir” sözünü hatırlatarak; yukarıdaki tablo karşısında ve haklı olarak; “insan, hürriyetsizliğe mahkûm edilmiştir” dense gerçeğe daha uygun olurdu diyor.²

Bizde daha çok Tanzimat'la gündeme gelen ateşli tartışmaların Batılılaşma çabasıyla; liberalizm ve diğer bazı akımların bir uzantısı olarak başladığını söyleyebiliriz. Yine benzer şekilde; diğer anayasalara göre; 1961 Anaya-

* Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, Doç. Dr.

1 Namık Kemal, “Hürriyet Kasidesi”, *Vatan Gazetesi*, 1860; Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri, C. I, Dergâh Yayınları, B. 7 İstanbul 1981, s. 303.

2 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1982, s. 73.

sasının daha çok getirdiği geniş hak ve özgürlükleri kötüye kullanan, insan hürriyeti ile ilgisi bulunmayan ve insana saygısı olmayan yıkıcı akımların³ etkisinde kalan kesimlerin o yıllarda bu kavramı istismar ederek; çıkardıkları kargaşa ile toplumun huzurunu bozmaya çalıştıkları⁴ söylenebilir.

İnsan hürriyetinin ahlakla bir ilgisi var mıdır? İnsan hürriyeti olmadan ahlak olayı temellendirilebilir mi? gibi sorular ahlak ile hürriyet ilişkisini gündeme getirir. Canlılar içerisinde ahlak, niçin sadece insana hastır. Hürriyet kavramını olabildiğince aydınlatmak için bu ve buna benzer kavramları ele alıp; enine boyuna incelemek, analiz etmek gerekir diye düşünüyorum. Bu açıdan; hürriyet nedir, sorusuna Nermi Uygur'un kendine has tarzıyla verdiği cevaba bir bakalım: "Şüphesiz bu soruya cevap bulmak kolay bir iş değildir. Yine de sorunun kendisinde insan gücünü aşan bir yan yoktur. Bu soruda hangi ilişki çerçevesinde olursa olsun, insan yaşamalarına yapışık bir durumu, çeşitli anlamları bakımından aydınlatılmak istenmektedir. Böylesine güç bir iş, kişiden kişiye değişen, yine de belli ölçüler içerisinde insan gücünün baş edebileceği, çözebileceği bir durumdur".⁵

İnsan yapısı gereği düşünen, tasarlayan, eylem içinde bulunan toplumsal bir mahlûktur. Hayatını ve dünyayı, şahsen tasarlayarak hedeflerine uygun olarak şekillendirmektedir. Filozoflar ise bunu "pratik akıl" deyimini kullanarak ifade etmişlerdir. İşte bu pratik akıl alanında, insanın dışındaki canlılarda benzerini bulamadığımız bir halle karşılaşıyoruz ki bu bir ahlak hadisesidir.⁶ Ahlak hadisesini kendine konu olarak seçen felsefe dalına etik veya ahlak felsefesi, İbn Sina'nın deymiyle el-hikmetü'l-hulkiyye denir. Ahlak olayı, ahlak denen olgu üzerinde düşünme ve ahlakla ilgili felsefe yapmaktır. Ancak felsefe ortada yokken, filozoflar üzerinde çalışmadan dahi ahlak bir şekilde mevcuttur.⁷

Bu durum bize; yaşanan bir ahlakın; diğer bir deyimle realist bir ahlakın da olduğunu gösterir. Her toplumun kendine özgü bir ahlak anlayışı vardır. Bu açıdan ahlakı filozoflar keşfetmiş değildir.⁸ Şimdi ahlak kavramına daha yakından bakalım: Ahlak, Arapça'da tabiat, seciye, din ve yaradılış manalarını kapsayan 'hulk' sözcüğünün çoğuludur.⁹ Buna rağmen ahlakın, Türkçe'de

3 Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı*, B. IV, İstanbul, 1981, s. 45.

4 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 126.

5 Nermi Uygur, "Bir Felsefe Sorusu Nedir?" Dergipark, yok. Gov. tr/ 14355, s. 50.

6 Heinz Heimsoeth, *Ahlak Denen Bilmece*, çev. N. Uygur, İÜEFY, İstanbul, 1957, s. 3.

7 Heinz Heimsoeth, *Ahlak Denen Bilmece*, s. 5.

8 Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, C. I, İÜEFY, İstanbul 1965, s. 7

9 Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak Dersleri*, TCDİR, Ankara, 1340, s. 5

bir kavram olarak hep tekilmiş gibi kullanılmıştır.¹⁰ Ahlak kelimesi Farsça’da huy, Latince’de moral, Grekçe’de ise etikdir. Aynı şekilde Latince kökten gelen karakter de bu anlamdadır.¹¹

Şimdi de ahlak kavramı ile ilgisi bulunan hürriyet kavramına daha yakından bakalım: Hürriyet, farklı şekillerde tanımlanmış ve anlaşılmış bir kavramdır.¹² Bir şeyi yapıp yapmama veya davranıp davranmama gücü¹³ ya da özgür hareket etme gücü¹⁴ olarak nitelendirilmektedir. Şüphesiz hürriyetin başka tanımları da yapılabilir. Fakat hürriyet bir yaşantı hali olup insanın duyu alanına ait bir kavramdır. Herkes için genel geçer bir tanımının yapılamamasının nedeni budur. İşte Öner’e göre; hürriyet kelimesine felsefi ve siyasi görüşlere göre farklı manalar verilmesi, onun bu kavram niteliğinden gelmektedir.¹⁵

Kâinattaki tüm varlıklar devinim halindedirler. Fakat maddenin devinimi bilinçsiz ve hedefsizdir. Kendini belirleyen güçlerin zorlamasıyla oluşur. Hayvanlar ise hareketlerini irrasyonel olarak içgüdülerinin etkisiyle gerçekleştirirler. Kuş uçmak, balık suda yüzmek zorundadır. Bunun özgürlükle bir ilişkisi yoktur, bu davranış, yaşaması için bir mecburiyettir. İnsan eylemleri ise; bütün bu davranışlardan nitelik olarak farklıdır. İnsanoğlu hareketlerinin çoğunda tereddüt içine girer, düşünür, ancak tercihte zorlansa da iradesine uygun olarak; kendince en iyisi dediği eylemi gerçekleştirir.¹⁶

Ahlak, bilim gibi var olanla değil, olması gerekenle, ideal olanın gerçekleşmesiyle ilgilenir. Bu nedenle ahlakın konuları, bilimlerin konularından tamamen farklıdır. Hareketimizin ilkelerini araştırmak ve bilmek, aynı zamanda davranışlarımız için kural koymak anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında, ahlakın ideal bir tarafı olduğu doğrudur. Yapmakla yükümlü olduğumuz şey, çoğunluğun davranışlarına uymaktan ibaret değildir. Fakat yapmakla mükellef kıldığımız hareketler, ahlak idealleri, aritmetikteki sayılar, geometrideki şekiller cinsinden de farklıdır. Nitekim tabiatta geometrinin tam olarak tanımına uygun bir dikdörtgenler prizması mevcut değildir. Ancak ahlak felsefesi haricinde hakikaten ahlaki bir hayat vardır. Ahlak meselesini önümüze koyan işte budur.¹⁷

10 Mustafa Çağırıcı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, İstanbul, 1982, s. 15

11 Mustafa Namık Çankı, *Büyük Felsefe Lûgati*, C. I, İstanbul 1954, s. 67

12 Munci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin yayıncılık, Ankara, 2013, s. 3

13 İbrahim Ö. Kabaoğlu, *Kolektif Özgürlükler*, DÜHFY, Diyarbakır, 1989, s. 14

14 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kavramlar ve Anayasa Hukuku*, s. 187

15 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 11.

16 Süleyman Hayri Bolay, “Terbiye ve Ahlâk”, *Doğu Anadolu’nun Kalkınması Meseleleri Sempozyumu*, s. 165

17 Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi’de Aile*, (Doktora Tezi), BAAKY, Ankara 1991, s. 4

Bu bakımdan ahlak, insanların davranışlarının fiilden ziyade, davranışlarının sebebi ve kaynağı olan ve onların meydana gelmesine vesile olan ruhi melekeler yekûnunu, Gazali'nin ifadesiyle he'yeti belirtir ki, bundan dolayı ahlak hareketleri, ahlakın bizzat kendisi değil; onun neticesidir.¹⁸

Necati Öner'e Göre Ahlakta Hürriyetin Yeri ve Rolü

Necati Öner'in amaçladığı; ahlak olayını temellendirirken ahlakta hürriyetin rolünü; vicdani, iktisadi ve siyasi olan hürriyet türlerinin temelinde ortak olan yanı, başka bir ifadeyle konunun felsefi olan tarafını belirlemeye çalışmaktır.¹⁹ O'na göre; hürriyet bir yaşantı hali, yani duyuşsal alana ait bir kavramdır. Genel geçer bir tanımının yapılamamasının nedeni de budur. İşte hürriyet kavramına felsefi ve siyasi görüşlere göre farklı anlamlar yüklenmesi, onun bu kavram niteliğinden gelmektedir.²⁰

Hürriyet, çeşitli durumlar karşısında söz konusudur. Birçok imkân olmalı ki, onlar arasında bir seçim yapılabilsin. O halde seçme, hürriyetin temel unsurlarından birisidir. Öner'e göre; seçme, tesadüften farklıdır. Çünkü seçmede işin içine irade girer. İnsan bazı akıl yürütmelerden sonra seçim yapar. İradeden sonra eylem gelir. İnsan hür iradesiyle seçip; onu fiil haline dönüştürdüğünde kendini özgür hisseder. Bu hareketi bir engelle karşılaşırsa tutsaklığının bilincine varır. O halde tüm insan hürriyetlerinin esasında seçme ve eylem unsurları bulunur.²¹

Seçme hürriyeti, ancak sınırlı bir alanda söz konusudur. İnsan için hayati olan bazı mevzular bunu göstermektedir. İnsanın hayata başlaması kendi iradesiyle olan bir şey değildir. Aynı şekilde anne ve babasını seçmek elinde değildir. Dünyayı terk edişi de öyledir. Burada takdir edilen süre kadar kalmaktadır. Ama bütün bunlar, insanı birinci dereceden ilgilendirmektedir. Bu hal; insanı, kendini hayli aşan yüce bir varlıkla karşı karşıya getirmekte ve namütenahi hürriyeti elinde bulunduran mutlak varlığı, yani Allah'ı hatırlatmaktadır. Bu durumda hürriyet meselesine değinen akıl için, mutlak özgürlüğe sahip varlığı göz önüne almak gerekir.²² *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinde bu noktaya işaret eden kritisizmin temsilcisi I. Kant, "Ahlak olayını temellendirmek için, zorunlu olarak; ruhun ölümsüzlüğünü ve Allah'ın varlığını kabul etmek zorundayız"²³ diyor.

18 Gazali, *İhya'ı Ulumi'd- Din*, C. I, Mısır, 1334, s. 53

19 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 11.

20 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 11.

21 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 13.

22 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 32.

23 Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, s. 136.

Hürriyetin ahlakla olan ilişkisine değinen düşünürlerin başında Kant gelmektedir. Kant’tan evvel hürriyet, ya determinist, veya indeterministtir. Sınırsız bir determinizm ise insanı fatalizme yöneltir. İndeterminizmde hürriyette sınır yoktur. Bu yüzden her iki fikirde insan olgularıyla bağdaşmazlar.²⁴ Kant, hürriyet sorununa yeni bir çözüm sunmuştur. Ona göre Tabiatla zaruret, ahlakla ise hürriyet vardır.²⁵ Kant, bu fikrini temellendirmek için varlıktaki âlemi iki kısma ayırır. Bunlardan birincisi, tabiat yasalarının hükmettiği zaman- mekân içinde gelip geçen fenomen alanı, diğeri numen alanıdır. Numen sahasında yalnızca pratik aklın ve vicdanın kanunları işler, İşte bu kanunlar çerçevesinde hareket etmek, Kant’a göre özgür olmaktır.²⁶

Öner’e göre; hürriyet, insana belli bir alan içerisinde verilmiştir. Bu yüzden sadece o alan içerisinde yapıp ettiklerinden sorumludur.²⁷ Ancak bu alan içerisinde insan, farklı alternatifler karşısında tercih etme iradesine sahiptir. Bu durum; onun seçmedeki hürriyetinin belirtisidir.

Seçimden sonra hedefe varmak için; insan özgür olarak eylemde bulunur. İnsanın sorumluluğu da bu eylemlerinden dolaydır.²⁸ Seçme tamamen zihinde oluşur. Eylem ise verilen bir kararın zihin dışındaki uygulamasıdır. Başka bir ifadeyle; eylem, seçme ile belirlenen hedefe ulaşmak için gösterilen bir çaba, yani düşüncenin dışa yansımasıdır. İnsan, özgür olup olmadığının bilincine bu eylem sonucu ulaşır.²⁹ Çünkü eylemi belirleyen, yönelten veya engelleyen sebepler belirginleşmiştir.

Necati Öner’e göre; yapılan hürriyet sınırlamaları; bireysel, kamusal, maddi ve manevi özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Seçimlerde oy kullanma hakkı, kamuya iştirak, askere gitme ve şahitlik etme gibi haklar kamunun hürriyetleridir. Bireysel hürriyetler ise; insanın maddi ve manevi dünyası ile ilgili hürriyetlerdir. Maddi olanlar; barınma, çalışma, mülkiyet, üretim ve tüketim hürriyetleridir. Manevi hürriyetler ise; din ve inanç, basın ve söz, öğretim, toplantı ve gösteri hürriyetleridir.³⁰

Çoğu kez din hürriyeti, vicdan hürriyeti ile karışılmak istenir. Necati Öner’e göre; bu doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü vicdan hürriyeti kavramının kapsamı daha geniştir. Bu bakımdan din hürriyeti, vicdan hürriyetinin içine girer. Vicdan hürriyetinin içinde din dışı düşüncelere inanma

24 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, s. 264.

25 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, s. 265.

26 Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, s. 267.

27 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 66.

28 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 67.

29 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 69.

30 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 77.

hürriyeti de vardır. Dini inancın dayandığı temel ile felsefi inancın dayandığı temel esasen birbirinden tamamen farklıdır. Din, aşkın bir varlığa dayalı inanç, fikir ve değerler toplamıdır. Felsefe ise; akla dayalı, kendi içinde mantıkça tutarlı, insanın nasıl yaşamasıyla ilgili bir bakış açısı; felsefi sistem; kısaca bir dünya görüşüdür.

Din, aşkın ve mutlak bir varlığa dayalı ve ebedi hayatla ilgili olduğu için; din hürriyeti, insanın en kutsal hakkıdır. İnsanın bu hakkının sağlanıp korunması devlet görevlerinin başında gelmelidir.³¹ Öner'e göre Batıya din hürriyeti, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gelebilmiştir. Bu yüzden Batıdaki farklı inanç sahipleri, inançlarından döndürülmeye çalışılmış, dönmek istemeyenler, işkence ve katliamlara maruz kalmışlardır. Ortodokslara en büyük zulmü, Katolikler yapmışlardır. Bu yüzden Ortodokslar, "İstanbul'da Kardinal külahı görmektense Osmanlı sarığını tercih ederim" sözünü boşuna söylememişlerdir. Çünkü İstanbul'a Katolikler hâkim olursa; Ortodokslara hayat hakkı yok, ama Osmanlı hâkim olursa; hem hayat hakkı hem de mezhepleri doğrultusunda yaşama hakkı vardır. Fatih'in bu davranışı, din ve vicdan hürriyeti bakımından çok önemlidir. O dönemde İspanya'da Katolik olmayanlar ve Endülüs Müslümanları ateşe atılıyordu. Fatih'in bu engin hoşgörüsüne; Batı, ancak XX. Asra doğru gelebilmiştir.³² İslam ülkelerinde durum Batıdan farklıdır. Zira İslam'ın doğuşundan itibaren din hürriyetinin varlığından söz edilebilir. Bu hal, İslam'ın aslından ve onun son din olmasından gelmektedir. "Dinde zorlama yoktur".³³ Kur'an'ın bu hükmünü uygulayan Müslümanlar, Gayr-i Müslimlerin inançlarına saygılı olmuşlardır. İslam'da din hürriyetine gösterilen saygının bir ifadesi de; Peygamberimizin Hayber'in fethinde ganimet olarak ele geçirilen Tevrat nüshalarının mağlup Yahudilere iadesini emretmesidir.³⁴

Bir toplumda manevi hürriyetlerin sağlanması ve korunması hususunda uygun ortamı hazırlayan, medeniyet seviyesini gösteren zihniyetin en açık belirtisi, hoşgörü (tolerans) düşüncesidir. Hürriyetin en büyük düşmanı ise taassuptur. Taassup, düşünmeden, tartmadan, vicdani süzgeçten geçirmeden bir düşünceye, bir inanca körü körüne bağlanma durumudur. Ancak her hangi bir inanca sıkı sıkıya bağlanma, onun bütün gereklerini yerine getirme, her zaman taassupla vasıflandırılmaz. Sözgelimi İslam'ın bütün şartlarını yerine getiren bir mü'mine mutaassıp denir ki, bu doğru değildir. Necati Öner'e göre; bunun nedeni, taassupta bir düşünceye sıkıca bağlanmanın

31 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 95.

32 Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, C. III, s. 209

33 Kur'an-ı Kerim, Bakara; 286

34 Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, s. 208.

yanında saldırganlık da vardır. Mutaassıp şahıs, kendisinin hoş görmediği fikir ve inançları şiddet kullanarak kaldırmak ister.³⁵

Tartışma ve sonuç

Ahlaki hareket; sadece insana hastır. Çünkü cansız maddenin hareketi şuur-suz, hayvanların hareketi ise içgüdüselidir. İnsan akıl ve iradesi sayesinde; kendince düşünür, tartar, ölçer ve biçer, bütün bunların sonunda iyi dediği bir hareketi yapar? İyinin bir ölçüsü var mıdır? Varsa bu nedir? Kime göre ne iyidir? Ünlü teolog E. Brunner, “İyi daima Tanrının istediğini yerine getirmektir diyor.³⁶ J. Kalvin de; “Tanrı ne dilerse iyi odur, sırf o dediği için iyidir” demektedir. Yine günümüz teologlarından A. J. Carnel ise; “Metafizik olmadan ahlak olmaz. Bir Hıristiyan’ın Tanrı hakkında düşündükleri, onun iyi hakkında düşündüklerini kontrol eder; çünkü iyiye muhteva kazandıran Tanrıdır. O halde insanın görevinin ne olduğunu tanımlayan ve belirleyen, bizzat Tanrı’nın kendisidir”³⁷ demektedir.

İslam ahlakçılarının bu konudaki görüşü de Batılı teologların görüşünü andırmaktadır. İslam ahlakçılarının görüşlerini; “Allah, neye iyi dedi ise; iyi odur” şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu durumda; ahlakın amacı olan iyiye muhteva kazandıran din olmaktadır. Aslında Müslümanların ahlakının kaynağı İslamiyet’tir. Bir başka ifadeyle Kitap ve Sünnettir. Bundan dolayı ilk başlarda İslam mütefekkirlerinin, aklına ahlakla ilgili kitap yazmak gelmemiştir. Buna sebep; ahlakla ilgili eserlerin ilk kaynağının yabancı kökenli olduğunu ve tercüme yoluyla İslam düşüncesine girdiğini görmekteyiz.³⁸ Bu sahadaki ilk tercüme eser; İbn-i Mukaffa’nın Farsçadan Arapçaya çevirdiği *Kelile ve Dimne*’dir.³⁹ İkincisi ise; Aristoteles’in *Nikomakhos’a Ethik’i*; *Kitabu’l-Ahlak* adıyla Arapçaya çevrilmiştir.⁴⁰

İslam’da ilk ahlak kitabını müstakil olarak yazan düşünür ise Farabî ekolüne mensup olan İbn-i Miskeveyh’tir. Kitabının adı ise; ahlakın olgunlaştırılması anlamına gelen *Tehzib’ul-Ahlak*’tır. İbn Miskeveyh’in anlayışı; esasında Platonist bir yapıda olup; nefsin üçlü ayırımı üzerine kurulmuştur. Aristoteles’in to meson (matematik orta) anlayışını benimser. Özetle İbn Miskeveyh’in bu konudaki görüşünü; İnsanın irade ve aklını esas alarak; ol-

35 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 120.

36 Mehmet Aydın, *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, Ankara, 1981, s. 103.

37 Mehmet Aydın, *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, s. 103.

38 Mustafa Çağırıcı, *Gazzâlî’ye Göre İslam Ahlakı*, s. 221.

39 Carra de Vaux, *İslam Ansiklopedisi*, “Ahlak” md. C.I, s.153.

40 Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi’de Aile*, s. 37

gun ve ilahi bir gayeyi amaçladığı⁴¹ ve üstün mutluluğa ulaşma çabasında olduğunu⁴² söylemek mümkündür.

İnsan, iradesiyle hareket edebilme yeteneğine sahip olduğu için hür bir varlıktır. Yalnız bu hürlük sınırsız değildir. Sınırlı bir özgürlüğe sahip olan insana; bu durum, sınırsız özgürlüğe sahip mutlak bir varlığı düşündürmektedir. İnsanı birinci dereceden ilgilendiren bazı konularda insanın kendi iradesinin bir rolü bulunmamaktadır. İnsan iradesi dışında bu dünyaya gelmekte; takdir edilen bir süre burada kalmakta ve anne-babasını seçme özgürlüğünden mahrum bulunmaktadır. Bütün bunlar; insanı çok yakından etkilendirmektedir. İşte bu yüzden inanan insan, sınırlı alanda yaptığı seçmesiyle; yapıp ettiklerinden sorumludur. Kime karşı sorumludur? Kendi nefesine, ailesine, içinde yaşadığı topluma ve hepsinden önemlisi Allah'a karşı sorumludur.

Değer tanımayan nihilist görüşler, her türlü otoriteyi reddederek; insan hürriyetinin sağlanabileceği düşüncesini savunurlar. Bu ne derece doğrudur? Otoritenin yokluğu, bu düşünce sahiplerinin sandıkları gibi; insanları mutluluğa değil, rezilete sürüklemektedir. Nihilistlerin bu düşüncesi bir ütopya olarak kalmaya mahkûmdur.⁴³ Çünkü düzenin olmadığı bir yerde düzensizlik vardır. Otorite yokluğunun insanları ne hale getirdiğini; bugün dünyanın çeşitli yerlerinde ve en çarpıcı biçimde; Afganistan, Suriye, Yemen ve Libya'da görüyoruz. İngiliz C. Morgan'ın deyişiyle; "nasıl duvarsız bir oda olmazsa, sınırsız bir hürriyet de olmaz"⁴⁴

Düzeni sağlayan otoritenin kaynağı ilahi ise; otorite, mutlak varlık olan Allah'a aittir. Allah'ın mutlak otoritesi, eksik bir varlık olarak; insan tarafından temsil edilemez. İnsanlar, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olamaz, ancak tebliğcisi olabilir, peygamberler sadece bu tebliğ görevini yerine getirmişlerdir. Allah; insanlara, onların arasından seçtiği peygamberler aracılığıyla gönderdiği kutsal kitaplarda; şunu yap, bunu yapma diye buyuruyor. Bu hal insanların seçme hürriyetinin olduğunun ispatıdır. Öte yandan Allah, iyi ve kötünün ne olduğunu bize bildirerek; tercih hakkını da belirliyor.⁴⁵

41 Ramazan Turan, "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı ve Temel Erdemler", s. 33

42 Cavit Sunar, *İbn Miskeveyh'de ve Yunan'da ve İslam'da Ahlak Görüşleri*, s. 28

43 Hilmi Ziya Ülkeni, *Aşk Ahlakı*, s. 221; Ahlak, İÜEFY, İstanbul 1946, s. 141

44 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 123

45 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, s. 140

Öz

“İnsan Hürriyeti” ve Ahlak İlişkisine Bir Bakış

“İnsan Hürriyeti”, Prof. Dr. Necati Öner’in en önemli eserlerinden biridir. Bu kitabında ahlak hürriyet ilişkisini ele alıp inceler. Ben de bu doğrultuda ahlak olayına farklı açılardan bakıp analiz etmeye çalışacağım.

Ahlak olayını konu alan felsefe dalına etik ya da ahlak felsefesi denir. Ahlak olayı, ahlak denen fenomen üzerinde bir düşünme, felsefe yapmadır. Felsefe henüz doğmamışken, filozoflar üzerinde düşünmeden de ahlak toplumlarda mevcuttu. Bu bakımdan ahlakı filozofların bulduğunu söylemek doğru değil. Çünkü her toplumun kendine göre bir ahlak anlayışı vardır.

Hürriyet, çeşitli durumlar karşısında söz konusudur. Birçok imkân olabilmeli ki, onlar arasından bir seçim yapılabilir! O halde seçme, hürriyetin temel unsurlarından birisidir. Necati Öner’e göre; seçme tesadüften farklıdır. Çünkü seçmede işin içine irade girer. İradeden sonra ise; ahlaki hareket gelir. İnsan hür iradesiyle seçip; onu eyleme dönüştürdüğünde kendini özgür hisseder. Bu yüzden de canlılar içerisinde sadece insan yaptıklarından sorumludur. Kime karşı sorumludur? Kendi nefesine, yakın çevresine, içinde yaşadığı topluma ve hepsinden önemlisi inanan insan için Allah’a karşı sorumludur.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, irade, seçme ve insan hürriyeti,

Abstract

An Outlook On “Human Freedom” and Morals

“Freedom of Human” is one of the important works of Prof. Dr. Necati Öner. He studies morals and freedom relation in this book. I will also try to analyze morals from different angles.

It is called “ethic” or “philosophy of morals” to the branch of philosophy concerning morals. “Morals incident” is a pondering on the phenomenon called morals and philosophize. Before philosophy was born and before the philosophers thought on it, there was morals in societies. In this sense, it is not true to say the philosophers did conceive the morals. Because every society has a perception of morals.

Freedom exists on multiple situations. There should be more than one possibility in order to choose one of them. Therefore, selection is one of the main elements of freedom. According to Necati Öner selection is different than the coincidence. Because selection involves will. It is followed by morals step. Human feel free when they make choices with their own will and put it into action. That is why amongst the livings only humans are responsible from their actions. Responsible to whom? To their self, to the kith and kin, to the society that they belong and most important of all, for a religious human responsible to the God.

Keywords: Morals, will, selection and human freedom.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia, *Ahlâk Öğretileri*, C. I, İÜEFY, İstanbul 1965.
- Akseki, A. Hamdi, *Ahlak Dersleri*, TCDİRİN, Ankara 1340
- Aydın, Mehmet, *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, Ankara 1981
- Bolay, S. Hayri, "Terbiye ve Ahlâk", *Doğu Anadolu'nun Kalkınmasında (Sosyal, Kültürel ve İktisadî) Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri*, Tunceli 1985
- Çağrıncı, Mustafa, *Gazzâlî'ye Göre İslam Ahlâkı*, İstanbul 1982
- -----, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, İstanbul 1985
- Çankı, M. Namık, *Büyük Felsefe Lûgatı*, C. I, İstanbul 1954
- Carra de Vaux, İ. A. "Ahlâk" Md. C. I, İstanbul 1956
- Gazâlî, İhya'ı *Ulumi'd- Din*, C. I, Mısır 1334
- Hamidullah, Muhammed, *İslam'da Devlet İdaresi*, Çev. K. Kuşçu, İstanbul 1963
- Heimsoeth, Heinz, *Ahlak Denen Bilmece*, çev. N. Uygur, İÜEFY, İstanbul 1957
- Kaboğlu, İbrahim Ö., *Kolektif Özgürlükler*, DÜHFY, Diyarbakır 1989
- Kant, Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev. İonna Kuçuradi, HÜY, Ankara 1982
- Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin yayıncılık, Ankara 2013
- Kaplan Mehmet, *Şiir Tahlilleri*, C. I, Dergâh Yayınları, B. 7 İstanbul 1981
- Kemal Namık, *Hürriyet Kasidesi*, Vatan Gazetesi, 1860
- Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 256
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, İÜEFY, B. II, İstanbul 1968
- Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yayınları, Ankara 1982
- Öztuna, Yılmaz., *Türkiye Tarihi*, C. III, Hayat Yayınları, İstanbul 1964,
- Öztürk, Hüseyin, *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*, (Doktora Tezi), BAAKY, Ankara 1991
- Sunar, Cavit, *İbn Miskeveyh ve Yunan'da ve İslam'da Ahlak Görüşleri*, AÜİFY, Ankara 1980
- Tunaya, T. Zafer, *Siyasal Kavramlar ve Anayasa Hukuku*, Ekin yayıncılık, İstanbul 1982
- Turan, Ramazan., "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı ve Temel Erdemler", dergi-park.gov.tr
- Uygur, Nermi, "Bir Felsefe Sorusu Nedir?", [Dergipark, yok. Gov. tr/ 14355](http://Dergipark.gov.tr/14355)
- Ülken, H. Ziya, *Aşk Ahlakı*, B. IV, İstanbul 1981
- -----, *Ahlak*, İÜEFY, İstanbul 1946